

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۳/۰۵/۰۶

احسان لمر

نهضت مشروطیت دوم

پوهاند عبدالحی حبیبی

(43)

پوهاند عبدالحی حبیبی، فرزند عبدالحق اخوندزاده در 7 ثور 1289 ش - 28 اپریل 1910 م در محله بامیزائی های شهر قندهار تولد شد. پدر کلانش حبیب الله اخوندزاده را نسبت به مخالفت با انگلیس ها و طرفداری سردار ایوب خان امیر عبدالرحمن خان شخصاً به قتل رسانید.

«عبدالحی در ۱۲۹۹ در مکتب ابتدائیه شالیمار شامل گردید. بعد از ختم دوره شش ساله مکتب، در ۱۳۰۴ شمسی، پای درس مولوی عبدالواسع و مولوی ابوالوفای قندهاری استاد مدرسه نظامیه دکن نشست. بعد از آن دیگر تحصیلات دانشگاهی را ادامه نداد و با مطالعه نشریات افغان، ایرانی و هندی چون سراج الاخبار، حبل المتین، کاوه، ایرانشهر، ارمغان، الهلال، صور اسرافیل و دیوان اشعار کلاسیک های ادبی دری محشور شد و آشنایی با دیدگاه ها و نوشته های محمود طرزی افغان و سید حسن تقی زاده محمد قزوینی، سید کاظم، ایرانشهر، جمال زاده ایرانی، جرجی زیدان مصری، سهیلی نعمانی هندی، سلیمان ندوی و دیگران به ارتقای شخصیت علمی خویش پرداخت.

آموزش زبان های عربی، اردو و انگلیسی را آغاز کرد و با زبان های اوستایی، سانسکریت، فارسی باستان آشنایی یافت.

حبیبی در ۱۵ سالگی آغاز به وظیفه رسمی کرد و در ۲۲ سالگی در سال ۱۳۱۱ با نوشتن تاریخچه سبک های شعر پشتو (به فارسی) به کتاب نویسی و تألیف پرداخت، هر چند قبل از آن در مجله هفتگی طلوع افغان مقالات می نوشت.¹

«بی تردید او یکی از نخبگان فرهنگ و دانش افغانستان بود و کم و بیش هشتاد جلد از آثارش به ثبت رسیده و شمار کثیری آنها در افغانستان، ایران، پاکستان و هندوستان به زیور چاپ آراسته گشته است.

تنوع موضوعات، سلاست انشا، صراحت عبارات و روشنی مطالب مندرج در آن کتابها در نوع خود کم نظیر اند.

او در محافل علمی منطقه ما از اعتبار و شهرت فراوانی برخوردار بود. در ایران بزرگان چون شادروان داکتر پرویز فاضل خانلری، مرحومان استاد فروزانفر، استاد سعید نفیسی باو حشر و نشر و الفت دیرینه داشتند. از همین جا بنیاد فرهنگ ایران چندین اثر معتبر او را به طبع رساند.

مجامع فرهنگی نیم قاره هند شخصیت فرهنگی و دانشی آن بزرگ مرد را ارج فراوان می گذاشتند و در بیشتر نشست های علمی و ادبی او را بریاست جلسه بر می گزیدند

¹ - ویکیپدیا دانش نامه آزاد

او مدت زمانی همسنگر مبارز و مشروطه خواه معروف زنده یاد میرغلام محمد غبار بود. از فعالان حزب وطن [جمعیت وطن] به شمار می رفت و همزمان، در گرما گرم اختلافات افغانستان و پاکستان بر سرقضیه پشتونستان، استاد حبیبی به عزم فعالیت های سیاسی مدت یازده سال در پاکستان بسر برد و در آنجا جریده «آزاد افغانستان» را بنیاد نهاد که ارگان نشراتی «حزب آزاد افغانستان» بود و در تمام سالهای انتشارش که مصادف به سال ۱۳۳۰ بود به انتقاد از حکومت وقت افغانستان همت گماشت ولی سرانجام تحت تاثیر عرق ملی و میهنی به قونسلگری افغانستان در آنجا پناهنده شد و اجازه بازگشت به افغانستان را حاصل کرد. «قابل یاد آوری است که مقامات و استخبارات پاکستانی می خواستند او را (مثل مهر خان یعقوب ماستر سکوت) به استخبارات خود جذب نمایند تا علیه افغانستان بنویسد که هرگز وجدانش قبول نکرد و به این ذلت تن نداد.» او همراه با شادروان پوهاند رشاد و مرحوم عبدالروف بینوا به «حزب دموکرات مترقی» بریاست زنده یاد محمد هاشم میوندوال پیوست و به دلایل مخالفت های عقیدتی با رهبر حزب، از آن سازمان نیز مستعفی شد و بعد از آن تقریباً به کلی از سیاست کناره گرفت و به کارهای فرهنگی پرداخت.²

آصف آهنگ، عبدالحی حبیبی را در شمار مشروطه خواهان دوره هفتم شورای ملی نام می برد. او می نویسد:

«تا جایی که اسامی وکلای مشروطه خواه دوره هفتم شورای ملی به خاطر من است، یادآور می گردم که در زمره آنها استاد عبدالحی حبیبی نیز از سر برآوردگان مشروطه خواه بود...»

استاد حبیبی شم (مصدر و لغت عربی است به معنی بوییدن. از فرهنگ عمید) سیاسی بسیار قوی داشت. یک روز که همه اعضای جمعیت (وطن) جمع بودند و من هم در آن جلسه حاضر بودم و جرأت دخالت در جر و بحث در برابر بزرگان را نداشتم، دیدم که استاد به دفتر جمعیت آمد و با هر یک از اعضا دست داد (و احوال پرسى کرد). بعد در مقابل غبار و جويا نشست و لب به سخن گشود که عنقریب سردار محمد داود خان به عنوان صدراعظم معرفی می شود. زمانی که او به کرسی صدارت تکیه بزند، از ما انتقام خواهد گرفت، زیرا مانع آمدنش در شورای ملی شده بودیم. بنابر این، تصمیم گرفتم که وطن را ترک کنم و نزد شما آمدم که یکجا با هم برویم.

میر غلام محمد غبار گفت: من هنوز تصمیم نگرفته ام و نمی خواهم که وطن را ترک کنم. هرچه بر دیگر دوستان آمد، من بر خود نیز می پذیرم، اما شما که تصمیم گرفته اید، خداوند یار و مددگارتان!

غبار برای جریده، فرمایش برخی مواد ضروری و یک مقدار ادویه را داد که از آنجا بفرستد و استاد حبیبی هم فرمایش میرغلام محمد غبار را یادداشت کرد، و به همه خداحافظ گفت و از دفتر خارج شد. روزی شنیدم که رادیوی پاکستان درباره استاد حبیبی و اینکه چرا وطنش را ترک کرده بود، مفصل سخن می گفت. «در واکنش»، مطبوعات افغانستان هم به دستور سردار محمد داود خان و سردار محمد نعیم خان، مشروطه خواهان را به گلیم استاد حبیبی می چیدند و صد ها تهمت و ناسزا علیه آنها بر می شمردند.³

پوهاند عبدالحی حبیبی بیش از 80 اثر مطبوع و 15 نوشته طبع نا شده داشتند:

خلیلی نامه (مثنوی فارسی) ۱۳۳۴ - شاعر هیرمند هارون خان افغان (فارسی)، ۱۳۳۸ - کتاب های گم شده تاریخ غزنویان ۱۳۳۸ - روابط ادبی سند با افغانستان، ۱۳۳۷ - نوای هارک ۱۳۳۷ - تاریخچه بیداری سیاسی در افغانستان مسلسل در جریده آزاد افغانستان - تاریخچه ادبیات پشتو (فارسی) ۱۳۱۹ - پشتانه شعرا (پشتو) ۱۳۲۰ - پشتو خیرنی ترجمه پشتو از دارمستتر فرانسوی، ۱۳۲۵ - تحقیقات راجع به پته خزانه (فارسی) ۱۳۲۴ - تحقیقات راجع به ترجمان البلاغه رادویانی (فارسی) ۱۳۳۰ - زبان دوهزار ساله افغانستان یا مادر زبان دری تحلیل کتیبه سرخ کوتل

² - دکتور اکرم عثمان - علامه عبدالحی حبیبی دانشمندی بلند نظر و وطن دوست - کابل ناتھ - شماره مسلسل ۳۵ - سال دوم، سپتامبر ۲۰۰۶

³ - محمد آصف آهنگ - یاد واره شادروان علامه عبدالحی حبیبی مشروطه خواه، تاریخ نگار و نویسنده - کابل ناتھ

https://www.kabulnath.de/Salae_Doum/Shoumare_35/Aahang_Habibi.html

۱۳۴۳ - نگاهی به سلمان و اسپال جامی ۱۳۴۳ - شاعرانه شه مولانا جلال الدین بلخی ۱۳۵۳ - پشتو د تاریخ او لغت په رنا کی ۱۳۴۷ - د پشتو ژبی او ادب موقف د مرکزی آسیا دخلکو په تمدنونو کی (پشتو، انگلیسی) ۱۳۵۶ - آسمانی نغمی او لاهوتی سرودونه (پشتو) ۱۳۶۱ - په شلمه پیری کی دافغانستان هنر (پشتو) ۱۳۵۸ - نظری بر ادبیات پشتو (ترجمه از عربی) ۱۳۵۷ - پشتو نثر ته کرکنته ۱۳۶۰ - امیر کروره دودمان او ۱۳۶۱ - پیر روشن ۱۳۵۳ - انتخابی از حدیقه حکیم سنایی ۱۳۵۶ - متون دری ۱۳۵۷ - دالبیرونی کتاب شود ۱۳۵۲ - دپشتو ادب په تاریخ کی قصیده ۱۳۵۷ - در زمینه تاریخ و جغرافیا - تاریخ ادبیات پشتو جلد اول - دوره قبل از اسلام (پشتو) ۱۳۲۵ - تاریخ ادبیات شعر جلد دوم از ابتدای اسلام تا هزارم هجری (پشتو) ۱۳۴۲ - مجمع الغرایب و مزار علوی در بلخ (فارسی) - تاریخ افغانستان در عصر تیموریان هند (فارسی) انجمن تاریخ ۱۳۴۲ - مورخان گمنام افغانستان (پشتو) ۱۳۵۹ - مشاهیر ابدالیان پیش از احمدشاه (پشتو) ۱۳۱۹ - زرنج و احوال تاریخی آن (فارسی) ۱۳۶۴ - ملتان کا لودی شاهی خاندان (اردو لاهور) ۱۳۴۹ - افغانستان بعد از اسلام جلد اول (فارسی) ۱۳۵۷ - پشتو و لویگان غزنه تحقیق در تاریخ غزنه و ادبیات پشتو (فارسی) ۱۳۴۲ - رهنمای تاریخ افغانستان درکتب فارسی، عربی و اردو (فارسی) ۱۳۴۸ - تاریخچه مختصر ادبیات پشتو به عربی (قاهره) ۱۳۵۷ - تاریخ مختصر افغانستان ۲ جلد ۱۳۴۸ - تاریخ ادبیات پشتو صنف سوم فاکولته ۱۳۴۷ - تاریخ ادبیات پشتو صنف چهارم فاکولته ۱۳۴۷ - هفت کتیبه قدیم ۱۳۵۰ - تاریخچه خط در افغانستان ۱۳۵۰ - ظهورالدین بابر (زندگی و شخصیت او) ۱۳۵۳ - پیش گپ (کرونولوجی افغانستان) (پشتو) ۱۵۳ - اصل خلجیان افغانی تهران ۱۳۴۹ - منابع ادبی تاریخ هنر کتاب سازی در عصر تیموریان (انگلیسی) ۱۹۷۹ - هنر عصر تیموریان (تهران) ۱۳۵۵ - د افغانستان لند تاریخ ۱۳۵۶ - تاریخ گویی به تعمیم در اشعار قدیم دری ۱۳۶۰ - تحقیق مرویات سنایی (تهران) ۱۳۵۶ - نامهای برخی ایزدان عصر کوشانی و اثرهای باقی مانده آن در ادب وابسته افغانستان ۱۳۵۷ - ادیان عصر کوشانی (انگلیسی) ۱۳۵۹ - بابر در افغانستان (انگلیسی) ۱۹۸۰ - تاج کابل شاه در کعبه ۱۳۴۸ - مدرسه شاه شهید غرjestان و بنای مرقد سالار جلیل در کمیشان بلخ، تهران ۱۳۵۵ - تصحیح و تحشیه و تعلیق دیوان احمدشاه بابا (پشتو) ۱۳۲۰ - تذکره شعرای پشتو «پته خزان» ۱۳۲۲، ۱۳۴۰، تهران، متن عکسی ۱۳۵۴ - طبقات ناصری ۲ جلد لاهور ۱۹۴۹، کابل ۱۳۴۳ - طبقات صوفیه «عبدالله هروی» ۱۳۴۹ - مرد میدان خواجه عبدالله انصاری ۱۳۴۲ - زین الاخبار گردیزی ۱۳۴۷ - فضایل بلخ تهران ۱۳۴۹ - سواد اعظم تهران ۱۳۴۸ - روضه الفریقین تألیف ابورجامومل ابن مسرور شاشی مروی متوفا ۵۱۷، تهران ۱۳۵۹ - فردوسی و شاهنامه ترجمه فارسی «فردوسی برچهار مقالی» از شیرانی ۱۹۴۲ - تاریخ تلفظ و صرف پشتو کابل ۱۳۵۶ - سوات نامه خوشحال خان ۱۳۵۸ - زندگینامه ابن سینا «ترجمه دری» ۱۳۵۹ - شناخت نامه میا فقیرالله جلالآبادی ۱۳۵۹ - ترجمه پشتو زندگینامه سینا ۱۳۵۹ - شرح بیتین مثنوی (از مهردل خان شرقی) ۱۳۵۲ - کتابشناسی البیرونی تهران ۱۳۵۲ - کتابهای علمی و اجتماعی - جوانمردان و عیاران فارسی ۱۳۲۱ - سررشته طریقت خواجهگان از جامی ۱۳۲۳ - تصوف دری کابل ۱۳۴۶ - نسب و زادگاه سیدجمال الدین افغانی (فارسی) ۱۳۵۵ - خودی و بیخودی در اندیشه اقبال ۱۳۵۶ - دامیر شیرعلی فکری او سیاسی شخصیت ۱۳۶۰ - پنجاه مقاله حبیبی ۱۳۶۲ - دشیخ الاسلام عبدالله انصاری سیرت او شخصیت ۱۳۴۱ - منازل السایرین ۱۳۵۵

آثار چاپ نشده

ادبیات جهانی (فارسی) - مد و جز افغانستان (مسدس فارسی) ۱۳۰۸ - درد دل (مثنوی فارسی) ۱۳۱۶ - پیام عصر (مثنوی فارسی) ۱۳۲۰ - لاله کهسار مجموعه آثار شعرای گمنام فارسی زبان افغانستان - نوشته‌های من به زبان فارسی و پشتو مجموعه مقالات اجتماعی و یادداشت‌های تاریخی و آثار ادبی منثور و منظوم در سه جلد - تاریخ سیاسی افغانستان ۲ جلد - تصحیح و تحشیه و مقابله و تعلیق مذكر احباب نثاری بخاری (فارسی) - افغان در تاریخ - رساله قافیه جامی با مقدمه و تعلیق ۱۳۵۷ - موقف عرفانی جامی در پیوستگاه فلسفه و عرفان با ساینس - پیام یعقوب لیث (به چهار زبان) - تصحیح و مقابله و مقدمه اکبرنامه حمید کشمیری (فارسی) ۱۳۰۹ .

«او در آخر عمر کتاب های چون «جنیش مشروطیت در افغانستان»، «تاریخ مختصر افغانستان»، «هنر عهد تیموریان» و «تاریخ افغانستان بعد از اسلام» و «پیغام شهید» را نوشته اند که هر یک در گستره تاریخ ادبیات، تاریخ سیاسی و تاریخ هنر افغانستان از جایگاه والایی برخوردارند. دین خدمات آن وارسته مرد، با این مختصر به هیچ روی

د پانو شمیره: له 3 تر 4

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرو مخکي په خیر و لولئ

ادا نمی شود. روانش شاد باد که دانشمند کم نظیری بود و در احیای فرهنگ و تاریخ ما عمرها قلم زد و دود چراغ خورد.»⁴

استاد حبیبی خدمات قابل وصفی در عرصه نوشتن و آثار ماندگار در ادب و تاریخ کشور نمود و عمر شریفش را در این راه وقف نمود وی در 20 ثور 1363 - 9 می 1984 به عمر 74 سالگی وفات نمود.

ژان باپتیست تاجر فرانسوی سفرش را از هند در ۱۶۵۲ آغاز کرد و در ۱۶۸۹ پس از بازدید از هند، ایران و افغانستان آن را به پایان رساند. او در یادداشت هایش بنام [Travels_in_India] می نویسد:

«پلان شهر و قلعه های مشهور قندهار که بهترین مکان در تمام آسیا است»

plan da la ville et da la fameuse forteresse de candahar, qui est la meilleure place de toute l'Asie

تصویر بین 1652 و 1689 نقاشی شده است

از صفحه تاریخ پوه شفق 2023/04/17

⁴ - دكتور اکرم عثمان کابل ناتھ۔

د پانو شمیره: له 4 تر 4

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خپر و لولئ